

- с.
3. Sternberg R.J. et al. People's conceptions of intelligence // J. Personality and Social Psychology. -1981. - №41. - 37-55 p.

Одержано 19.05.10

А.Ю.Донцова, студ. гр. УП-07, А.О.Левченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Проблеми зменшення середньої тривалості життя в Україні

Негативним чинником поглиблення демографічної кризи, нагальною соціальною проблемою в сучасній Україні є надзвичайно високий рівень смертності населення, особливо передчасної. Серед стратегічних пріоритетів політики національної безпеки України у Стратегії національної безпеки визначено створення умов для зміцнення здоров'я нації та зменшення рівня смертності населення. Втрати людського капіталу через передчасну смертність (за критерієм ВООЗ передчасною вважається смертність у віці до 65 років), спричинені ними кількісні та якісні зміни народонаселення істотно впливають на економічний, військовий, інтелектуальний потенціал країни, визначають загрозу прогресивному суспільному розвитку і процесу відтворення населення.

Перевищення числа померлих над кількістю народжених на сьогодні не є таким вже екстраординарним явищем – понад третину європейських країн нині охоплені депопуляцією. Однак Україну серед цих держав вирізняє масштабність депопуляції, прискорені темпи скорочення чисельності населення: на початку 2000-х років країна внаслідок депопуляції щорічно втрачала у середньому 350 тис. осіб (за минулий рік – 297,7 тис. осіб), при цьому коефіцієнт природного убутку населення в Україні принаймні станом 2005 р. був дійсно найвищим у ряду європейських держав.

Найбільш виразними є прояви неблагополуччя саме у медико-демографічній сфері: на високому рівні утримується захворюваність (особливо дітей), поповнюються контингенти хронічних хворих та інвалідів, і, зокрема, підвищується дитяча інвалідність, є проблеми у царині репродуктивного здоров'я, зберігається складна епідемічна ситуація щодо туберкульозу та ВІЛ/СНІДу, переважно несприятливою є динаміка передчасної смертності і, як результат – триває скорочення тривалості життя населення. За роки незалежності тривалість життя чоловіків в Україні скоротилась більш ніж на 4 роки, жінок - більш ніж на 1,5 року. Найбільших втрат від підвищення смертності у цілому за трансформаційний період зазнало населення у квітучому працездатному віці, зросла чоловіча надсмертність, збільшився статевий розрив щодо тривалості життя, що нині є вже абсолютно непристойним (разючим) (в Україні він становить близько 12 років проти 5-6 - у країнах Європейського Союзу). Нині ж ми маємо тривалість життя на рівні 68 років і за тривалістю життя жінок (у 2005 р.- 73,4 р.) ми відстаємо від провідних європейських країн на 8-9 років, за середньою ж тривалістю життя для чоловіків (61,5 р.) – на 12-13 років.

Фахівці у галузі державного управління Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник та В. Т. Білоус розглядають національну безпеку України як сукупність взаємопов'язаних елементів, різномірних за функціональними сферами, важливими складовими якої є політична, економічна, соціальна, екологічна, технологічна, воєнна та інформаційна безпека [1]. Я. Ф. Радишем (2003) запропоновано модель взаємозв'язку функціонально-структурних

компонентів національної безпеки України, центральне місце в якій посідає саме демографічна безпека, безпосередньо пов'язана з іншими складовими. Фахівці вважають демографічну кризу реальною загрозою виникнення глибоких незворотних наслідків у соціально-економічному та духовному розвитку української нації, прогножуючи зумовлену нею небезпеку національним інтересам України [2]. Однією з особливостей сучасної демографічної ситуації в Україні є набагато вищий, порівняно з розвинутими країнами світу, рівень передчасної смертності, на чому в останні роки акцентують увагу як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники [6].

Основною детермінантою зменшення середньої очікуваної тривалості життя (СОТЖ) в Україні є висока смертність населення у працездатному віці, особливо серед чоловіків. Дитячу смертність також відносять до передчасної, однак зумовлене нею скорочення СОТЖ її (навіть враховуючи підвищення показника смертності немовлят у 2005-2006 роках) у скорочення СОТЖ досить незначне. Динаміку рівнів передчасної смертності населення України інакше як загрозовою назвати не можна - адже переважання рівня передчасної смертності в Україні відносно показника ЄС нині стало вдвічі більшим, ніж у 1989 р., тобто до початку соціально-економічних перетворень у країнах пострадянського простору, та досягло у 2005 р. співвідношення 2,9 разу (669,6 проти 232,2 на 100 тис. населення у країнах ЄС). Упродовж останніх десятиріч рівень передчасної смертності в Україні постійно зростає, за винятком короткотривалого періоду горбачовської антиалкогольної кампанії у другій половині 80-х років, коли спостерігалось зменшення рівня смертності, переважно серед чоловіків, яке, на жаль, виявилось нестійким [3].

За даними Держкомстату, лише у 2008 р. Україна щоденно втрачала 694 життя громадян у віці, молодшому 65 років. Всього впродовж 2008 року померло 253,2 тис. осіб у віці до 65 років, тобто кожна третя смерть була передчасною (причому чоловіків серед померлих виявилось у 2,5 разу більше, ніж жінок).

Друге місце у структурі смертності працездатної молоді в останні роки посідають інфекційні й паразитарні хвороби в особі СНІДу і туберкульозу, що викликає серйозне занепокоєння. У цілому ж від такої виліковної недуги як туберкульоз в Україні щорічно помирає близько 10,5 тисяч осіб (8-9 тис. ж ідуть з життя через випадкові алкогольні отруєння, 10 тис. через самогубства) (переважно (по туберкульозу)- чоловіків працездатного віку - близько 8 тисяч) і хоча смертність від туберкульозу останніми роками стабілізувалася, захворюваність продовжує зростати - щорічно діагноз вперше виявленого активного туберкульозу ставлять близько 40 тис. особам, у тому числі 1,5 тис. дітей та підлітків. Понад 4 тисячі осіб минулого року померло від СНІДу, станом на 1 січня 2007 р. в Україні чисельність офіційно зареєстрованих ВІЛ - інфікованих становила, майже 117 тис. (в т. ч. 16,1 тис. дітей); захворіли на СНІД 21,7 тис. осіб, померло від СНІДу — 11,9 тис.

Проблема високого рівня передчасної смертності населення є однією з нагальних сьогоdnішніх соціальних проблем, і непокоїть не лише фахівців у сфері громадського здоров'я і демографів, а і представників громадськості [4].

Проблема передчасної смертності, як уже наголошувалося, є більш актуальною для «сильної» статі, оскільки середня очікувана тривалість життя чоловіків на 11-12 років є меншою, ніж у жінок (у розвинутих країнах різниця рідко перевищує 6-7 років). Так, за даними Держкомстату у 2006 р. СОТЖ становила 62,1 року у чоловіків (у 1991 р. – 64,2 роки) та 73,5 року - у жінок (у 1991 р. – 74,2 роки).

Практично кожен другий чоловік не має шансів дожити до 65 років (для порівняння - у жінок ймовірність дожити до 65 років дорівнює 77,3 %), причому впродовж останніх років спостерігалось повільне зменшення для чоловічої статі ймовірності дожити до цього віку (2001 р. – 48,8 %, 2005 р. – 45,5 %). У 2006 р. ймовірність для чоловіків померти до досягнення 65-річного віку практично дорівнювала 1/2. Однак оперативні статистичні дані за 9 місяців 2007 р. свідчать, що, за підсумками року, ці показники дещо підвищуються. Статеві-вікова структура українського населення зазнала значної деформації через надсмертність чоловіків,

причому диспропорція зростає з віком. Результатом надсмертності є те, що у групі населення, які у 2006 році досягли межі 65 років, чоловіків стало менше на 1,3 млн, ніж жінок такого віку. Саме за рахунок надсмертності чоловіків у молодому і середньому віці зросла частка одиноких жінок та вдів.

Підраховано, що передчасною смертністю населення України у 2008 р. зумовлено втрату понад 4 млн. років потенційного (недожитого) життя, що можна порівняти з втраченим трудовим внеском упродовж 40 найбільш продуктивних років приблизно 105-140 тис. громадян, тобто кількості населення невеликого міста.

Практично за будь-яких (принаймні передбачуваних) умов народжуваності й смертності Україна в осяжній перспективі житиме в умовах звуженого відтворення поколінь. Згідно з найбільш імовірним середнім варіантом демографічного прогнозу, розробленого фахівцями ІДСД НАНУ, загальна чисельність населення у нашій країні до 2010 року зменшиться до 45,5 млн. осіб, у 2020 році – до 42,8 млн., до 2030 – становитиме 40,7 млн. осіб, а у 2050-му – близько 36,3 млн. осіб, тобто скоротиться, порівняно з нинішньою його чисельністю, майже на десять з половиною мільйонів або на 22%[5].

Якщо розглядати кожну причину передчасної смертності окремо, то можна зробити висновок, що вплив їх великий, але не є головним. Є країни, які тютюну споживають більше, ніж в Україні, це стосується і алкоголю. Кількість холестерину у крові через надлишкове харчування для нас теж не є вирішальним фактором, бо калорійність раціону за останні роки впала в середньому від третини до половини. Більшу небезпеку зараз для населення, особливо для дітей, скоріше становить неповноцінне харчування і недоїдання. Екологічна ситуація і раніше у нас була в цілому краща, ніж у більшості країн західної Європи, а з падінням виробництва і зовсім може вважатися достатньо благополучною. Дослідження вченого показали, що всі перераховані фактори і пов'язані з ними захворювання є причиною передчасної смерті тільки 25 чоловік із 100. Виявляється, надзвичайно важливий такий психічний, духовно-моральний стан людини, при якій вона відчуває себе щасливою, має тверду надію на завтрашній день і віру у світле майбутнє. Рівень вищевказаних душевних складових і визначає так звану "якість життя", від якої головним чином і залежить життєздатність нації[6].

Наслідком передчасної смертності та надсмертності чоловіків стало скорочення чисельності населення з деформацією статеві-вікової структури. Негативні кількісні і якісні зміни населення України, спричинені передчасною смертністю, зумовлюють загрозу національній безпеці - як реальну, так і потенційну. Зокрема, в економічній сфері - через зменшення частки економічно активного населення одночасно зі збільшенням навантаження на неї у зв'язку з утриманням зростаючої частки осіб непрацездатного віку, погіршення добробуту як окремої людини (сім'ї), так і країни в цілому. За такої ситуації основною метою діяльності держави стає підтримання необхідного базового рівня, а не прогресивний розвиток. У демографічній сфері - це порушення механізму відтворення населення, втрати як реальних життів, так і життів ненароджених дітей, у військовій – кількісне зменшення контингенту для забезпечення обороноздатності країни. Надсмертність чоловіків зумовлює втрату репродуктивного потенціалу не тільки через смерть потенційних батьків, але й опосередковано - через обмеження або і повну неспроможність реалізації репродуктивної функції й народження дітей жінками, які залишилися без пари [5]. Окрім того, не можна недооцінювати соціальні аспекти - сирітство, виховання дітей у неповних сім'ях, погіршення матеріального стану сімей через втрату годувальника, неможливість створити сім'ю для частини жінок, самотність та самотність старість.

Найбільш перспективними шляхами зниження передчасної смертності вважаються передусім визнання здоров'я населення стратегічним потенціалом, чинником національної безпеки, стабільності й благополуччя, спільної відповідальності за рівень здоров'я (як теперішнього, так і прийдешніх поколінь) суспільства і держави через комплекс міжгалузевих дій, що гарантують забезпечення здорових і безпечних умов життя.

Список літератури

1. Нижник Н. Р., Ситник Г. 77., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посіб. / За зал ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. - Ірпінь, 2000. - 304 с.
2. Пирожков С. /. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України // Демографія та соціальна політика. - 2004. - № 1-2. - С. 5-20.
3. Сучасна демографічна ситуація в Україні: проблеми, перспективи, шляхи вирішення (науково-аналітична доповідь) / За ред. акад. С. І. Пирожкова. - К: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. - 72 с.
4. Гнибіденко І. Ф. Демографічні аспекти національної безпеки України // Формування ринкової економіки: 36. наук, праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії і практики. - Т. 2. - Ч. П. - К.: КНЕУ, 2007. - С. 140-152.
5. Смертність населення України у трудоактивному віці (колективна монографія) / Відп. ред. Е. М. Лібанова. - К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2007. — 211 с.
6. Рингач Н. О. Передчасна смертність як загроза національній безпеці України // Охорона здоров'я в Україні. - 2007. - № 1 (25). - С. 29-34.

Одержано 19.05.10

УДК 338.12

Б.П. Чорний, студ., Т.П. Мірзак, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна ефективність природоохоронних заходів у землекористуванні

В статті розглядаються основні економічні аспекти ефективності природоохоронних заходів у землекористуванні.

земельні ресурси, економічна ефективність, природоохоронні заходи, економічний розвиток

В Україні в цілому і на Кіровоградщині зокрема зосереджена значна частка світових запасів чорноземних ґрунтів. Але широке залучення в сферу економічної діяльності земельних ресурсів, урбанізація та індустріалізація територій, неконтрольований тиск на ґрунтовий покрив спричинили глибокі зміни природних властивостей ґрунтів, трансформацію ґрунтових процесів, втрату ними самовідновлюваної здатності.

Загальний рівень освоєності території України в основному визначається сукупністю споживчих якостей землі, економічними потребами населення і можливістю їх задоволення за рахунок використання земельних ресурсів, а також історичним розвитком системи розселення. Найвищу сільськогосподарську освоєність мають землі Запорізької (89%), Миколаївської (87%), Кіровоградської (86%), Дніпропетровської й Одеської (по 83%) та Херсонської областей.

Провідною галуззю сільського господарства України залишається землеробство. Сільськогосподарська освоєність земельного фонду досягла 70%, чого не дозволяє собі жодна з розвинутих країн світу. До того ж розораність сільськогосподарських угідь сягає 81%, що також є рекордним показником. Для Степу він становить майже 85, Лісостепу – 85,5%. Деякі області практично не мають інших угідь, крім ріллі.